

ПРОФЕСІЙНА МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

***Анотація.** В статті висвітлено особливості професійної мотивації, яка на думку автора суттєво впливає на процес формування професійної мобільності; проаналізовано особливості динаміки мотивації в залежності від курсу навчання. З'ясовано різні педагогічні підходи до визначення рівнів професійної спрямованості студентів. На прикладі ВНТУ визначено рівень професійної мотивації студентів до навчання за обраною спеціальністю.*

***Ключові слова:** професійна мотивація, мобільність, мотивація, професійна спрямованість, здібності, професійні інтереси, мотив, пізнавальні інтереси.*

І.В. Хом'юк, М.Б.Ковальчук
Вінницький національний
технічний університет

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОТИВАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ

***Аннотация.** В статье освещены особенности профессиональной мотивации, которая, по мнению автора, существенно влияет на процесс формирования профессиональной мобильности; проанализированы особенности динамики мотивации в зависимости от курса обучения. Выяснены различные педагогические подходы к определению уровней профессиональной направленности студентов. На примере ВНТУ определен уровень профессиональной мотивации студентов к обучению относительно выбранной специальности.*

***Ключевые слова:** профессиональная мотивация, мобильность, мотивация, профессиональное самоопределение, способности, профессиональные интересы, мотив, познавательные интересы.*

I.V.Khomyuk, M.B. Kovalchuk
Vinnitsya national
technical university

PROFESSIONAL MOTIVATION AS MEAN OF PROVIDING OF PROFESSIONAL MOBILITY

***Summary.** The features of professional motivation, which, in opinion of author, substantially influences on the process of forming of professional mobility, are lighted up in the article; the features of dynamics of motivation depending on a year are analysed. Different pedagogical approaches to determination of levels of professional orientation of students are found out. On the VNTU example the level of professional motivation of students to teaching of the relatively chosen speciality is certain.*

***Key words:** professional motivation, mobility, motivation, professional self-determination, capabilities, motif, professional interests are cognitive interests.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми професійної мобільності молоді у сучасному суспільстві зумовлена існуючими протиріччями між швидким темпом оновлення наукової та технічної інформації та наявним відставанням її адекватного відображення у змісті технічної освіти; між посиленою математизацією інженерної діяльності та зменшенням навчального часу, відведеного на вивчення математики в технічному університеті. Загальне системне представлення впливу мотиваційної сфери на успішність професійної праці майбутніх інженерів набуло сьогодні великого значення. Саме розглядаючи мотивацію як стратегію досягнення відповідного рівня професіоналізму, в основі якої лежить багаточасовий вплив на особистість майбутнього фахівця, здійснюються зміни в структурі його ціннісних орієнтацій та інтересів, і таким чином відбувається формування відповідного мотиваційного ядра трудової активності.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми встановили, що термін „професійна мобільність” (ПМ) у сучасній науковій літературі трактується неоднозначно. В одних випадках (ПМ) визначається як зміна групою чи індивідом позиції, місця, яке він обіймає у професійній структурі, переходу людей з одних професійних груп і прошарків до інших (В.Воронкова); в інших – ми знаходимо визначення ПМ як своєрідної форми адаптації особистості до нових технологічних і економічних умов функціонування (Т.Заславська) або як

інтегровану якість особистості (Є.А.Іванченко). Деякі джерела визначають ПМ як готовність і здатність особи достатньо швидко і успішно оволодівати новими технологіями, які забезпечують ефективність нової професійної діяльності (І.В.Шпекторенко). Зустрічається і визначення ПМ як внутрішньої свободи, самовдосконалення особистості, що базується на стабільних цінностях та потребі у самоорганізації, самовизначенні і саморозвиткові, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі завдяки грамотності, освіченості та професійній компетентності (Л.І. Рибникова). Також з психологічної точки зору ПМ трактують як рівень психологічної готовності робітника до діяльності в умовах конкуренції та нестабільності на ринку праці (Ф.Н.Гайсин, Ф.Н.Хаїзов). Аналіз цих матеріалів показав недостатню розробку питання формування професійної мобільності майбутнього інженера. Питання професійної мотивації знайшли висвітлення у працях П.А.Шавир, В.А.Якуніна, Н.В.Нестерової, професійну спрямованість досліджували Е.Ф.Зеєр, О.С.Гребенюк та ін..

Мета даної статті – проаналізувати особливості професійної мотивації, яка впливає на процес формування професійної мобільності; визначити рівень професійної мотивації студентів до навчання за обраною спеціальністю, на прикладі ВНТУ.

Виклад основного матеріалу. Підґрунттям успішного формування професійно мобільного фахівця інженерного профілю ми вважаємо професійну мотивацію. *Під професійною мотивацією* нами розуміється сукупність чинників і процесів, які, знаходячи відбиток у свідомості, спонукають і направляють особистість до вивчення майбутньої професійної діяльності.

Потрапляючи в число першокурсників, які в цілому володіють приблизно однаковими здібностями, на перше місце виступає чинник професійної мотивації, одну з провідних ролей у формуванні відмінників та трієчників починає грати система внутрішніх сполук особи до навчальної пізнавальної діяльності у ВНЗ. У самій сфері професійної мотивації найважливішу роль відіграє позитивне відношення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевою метою навчання [1]. У міру засвоєння майбутньої професії змінюються і мотиви

поведінки учнів, вони, зазвичай, закріплюються та розвиваються. Від особливостей динаміки мотивацій залежить в цілому ставлення до навчальної, а пізніше до професійної діяльності. Саме на перших двох курсах у студентів виникає багато проблем із фундаментальних дисциплін: математики, фізики, теоретичної механіки та ін. Ці труднощі пов'язані не тільки з проблемами засвоєння вказаних дисциплін, а й не розумінням місця цих дисциплін у своїй майбутній професійній діяльності. Студенти вважають, що успішність по цим предметам не має ніякого відношення до їх кваліфікації. Саме, тому необхідним компонентом в процесі формування у студентів реального образу майбутньої професійної діяльності є і аргументоване роз'яснення значення тих чи інших загальних дисциплін для конкретної практичної діяльності випускників. Отже, формування позитивного відношення до професії є важливим чинником підвищення успішності студентів.

Одним із важливих факторів вибору професії є мотиви, тобто на що орієнтується молодь при виборі тієї або іншої професії: суспільно соціальна значущість даної професії, престиж, заробітна плата тощо. За думкою Л.Д.Столяренко: «Мотив – це збудження до діяльності, пов'язане з задоволенням потреби суб'єкта». Під мотивом також найчастіше розуміють причину, яка лежить в основі вибору дій та вчинків, сукупності зовнішніх та внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта [2].

Вітчизняними вченими було виявлено, що провідними мотивами вступу до ВНЗ є захоплення навчальними предметами та інтересом до професії. А оскільки загальною кінцевою метою навчання у ВНЗ є професійна підготовка фахівців, то відношення студентів до своєї майбутньої професії можна розглядати як форму і міру ухвалення кінцевої мети навчання. Найбільш узагальненою формою відношення людини до професії є професійна спрямованість, яка характеризується як інтерес до професії і схильність займатися нею. Н.В.Кузьміна виділяє такі властивості професійної спрямованості, як об'єктивність, специфічність, опірність, валентність, задоволеність, узагальненість, стійкість.

На думку В.А.Якуніна, Н.В.Нестерової становлення майбутнього фахівця як висококваліфікованого фахівця, можливо лише при сформованому мотиваційно-ціннісному відношенні в його професійному становленні [3]. Аналізуючи психологічні особливості розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів, Н.В.Нестерова розділяє весь період навчання на три етапи: I етап (1курс) – характеризується високим рівнем показників професійних та навчальних мотивів, які ідеалізуються, оскільки обумовлені розумінням їх суспільного сенсу, а не особового; II етап (2,3курс) – відрізняється загальним зниженням інтенсивності всіх мотиваційних компонентів, пізнавальні та професійні мотиви перестають управляти навчальною діяльністю; III етап (4,5курс) – характеризується тим, що росте ступінь усвідомлення і інтеграції різних форм мотивів навчання.

Проте прагнення авторів знайти універсальну підставу типології, що дозволяє як би передбачити шляхи розвитку професіонала, особливо яскраво виявляється у спробах визначити рівні професійної спрямованості студентів. Так, Е.Ф.Зеєр виділяє наступні типи студентів по професійній спрямованості: 1) студенти з позитивною професійною спрямованістю, яка представляє ситуацію відповідності особі вибраної професії, що припускає зв'язок між доміючими, провідними мотивами із змістом професійної діяльності; 2) студенти професії, які остаточно не визначились у своєму виборі; 3) студенти з негативним відношенням до професії, мотивація їх вибору обумовлена суспільними цінностями вищої освіти, вони мають слабе уявлення про професію, тут провідний мотив виражає потреба не стільки в самій діяльності, скільки в різних пов'язаних з нею обставинами. Таким чином, як видно з останньої типізації, студенти розрізняються своєю вмотивованістю до діяльності.

У процесі формування професійної спрямованості студентів необхідно враховувати особливості мотивів. П.А. Шавир відзначає, що мотив, пов'язаний зі змістом або процесом діяльності, забезпечує увагу до неї, те захоплення, яке приводить до розвитку відповідних здібностей. Цей мотив "штовхає" особу до самооцінювання, до оцінювання власних знань, моральних якостей у висвітленні

вимог, що їх висуває кожна діяльність. Тим самим цей мотив є найважливішою психологічною умовою самовиховання [4, 29].

Основною проблемою будь-якої професійної освіти є перехід від навчальної діяльності, яка активно здійснюється студентом до засвоєної ними професійної діяльності, тобто відбувається трансформація мотивів студента у професійні мотиви фахівця. Виходячи, з даного положення можна зробити висновок, що мотивація у студентів впродовж їх навчання у ВНЗ зазнає деяких змін, тобто мотивація має свою динаміку від курсу до курсу.

Розвиток пізнавальних і професійних мотивів має бути обумовленим динамікою розкриття змісту діяльності студента – навчальної, квазіпрофесійної, навчально-професійної, тут має розкриватись головне протиріччя між мотиваційною основою, що актуально здійснюється навчальною діяльністю студента, і його майбутньою професійною діяльністю. О.С.Гребенюк, вивчаючи формування інтересу до навчально-пізнавальної діяльності у середніх профтехучилищах, виділив чотири рівні розвитку мотивації навчально-трудової діяльності, характеристики яких подамо у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристики рівнів мотивації навчально-трудової діяльності

Рівень	Характеристика
I рівень (низький)	Нечисленні позитивні мотиви навчальної та професійної діяльності. В основному це мотиви уникнення незручностей, дискомфорту або вузькоособисті. Пізнавальні інтереси аморфні, ситуативні.
II рівень	Проявляється інтерес до навчального матеріалу, всі позитивні мотиви, які пов'язані тільки з результативною стороною, орієнтовані на успіх, досягнення результату, навчання виступає як засіб досягнення мети.
III рівень	Сформованість всіх компонентів, мотивація чітка, спрямованість пізнавальних мотивів їх стійка.
IV рівень	Відрізняється глибоким усвідомленням мотивів, загальною цілеспрямованістю.

Таке виділення рівнів, на думку О.С.Гребенюк, важливе для організації навчального процесу для студентів з різним рівнем мотивації [5]. Оскільки, як виявляється сильні та слабкі студенти відрізняються один від одного не тільки по рівню інтелекту, а й по мотивації навчальної діяльності. Проведені дослідження в

даній галузі показують, що максимальна задоволеність вибраною професією спостерігається у студентів I курсу. Надалі цей показник неухильно знижується, аж до 5 курсу. Проте, не зважаючи на те, що незадовго до закінчення ВНЗ задоволеність професією виявляється найменшою, саме відношення до професії стає позитивним [6].

Для того щоб визначити мотивацію студентів до навчання за обраною спеціальністю було проведено анкетування студентів першого курсу під час написання «нульової» контрольної роботи. Отримані результати анкетування наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Мотивація студентів до навчання за обраною спеціальністю

Питання анкети	Р і к				
	2005	2006	2007	2008	2009
	Показник відповіді у %				
1. Обрана спеціальність подобається, з роботою за даною спеціальністю знайомий, але для того щоб мати добру професійну підготовку необхідно:					
а) працювати над розвитком системних знань, умінь та навичок, необхідних для даної професії;	48,4	46,4	44,8	45,1	48,1
б) виховувати в собі загальні позитивні якості (працелюбність, самостійність у праці, наполегливість тощо);	42,2	44,4	46,6	47,6	45,4
в) розвивати спеціальні якості, необхідні для обраної професії.	9,4	9,2	8,6	7,3	6,5
2. З роботою за даною спеціальністю знайомий, але вона мені не дуже подобається тому, що:					
а) хотів отримати вищу освіту однаково з якої спеціальності;	23,9	23,8	22	20	19,5
б) обрав її тому, що інститут знаходиться близько від домівки;	21,4	21,7	24,8	29	28,3
в) обрав її тому, що це престижно;	27,7	27,8	25,7	23	22,7
г) обрав її тому, щоб отримати високооплачувану роботу;	20,2	20,4	20,7	21	22,2
д) обрав її тому, що порадили старші товариші, які мають цю професію.	6,8	6,3	6,8	7	7,3
3. З роботою за даною спеціальністю знайомий погано, обрав її тому, що:					
а) настояли на виборі батьки;	9,1	10,4	12,6	17,8	19,4
б) подобаються дисципліни фізико-математичного циклу зі школи, які необхідні для навчання в технічному закладі;	59,2	61,8	62,3	54,0	56,4
б) з дипломом даного ВНЗ легко влаштуватись на роботу;	9,2	8,4	7,2	8,1	7
в) галузь виробництва, до якої належить майбутня професія є перспективною;	15,4	14,2	13,1	13,5	12,2
г) порадили товариші-ровесники, які будуть навчатись зі мною;	7,1	5,2	4,8	6,6	5,0

4. Чому Ви обрали дану професію?					
а)щоб стати професіоналом;	26,5	28	29,2	32	38
б)щоб мати диплом;	17,5	16,2	16	12	10
в)для власного розвитку;	13,8	14,6	13,1	12,8	12
г)щоб не служити в армії;	7,2	6,5	6,2	5,5	4
д)щоб отримати цікаву роботу;	12	12,4	13,5	14,1	15
е)щоб мати гарантію стабільності;	13	14,2	15,2	18,4	16
є)не знаю.	10	8,1	6,8	5,2	5

Аналізуючи проведене дослідження можна відмітити, що:

1. У зв'язку із економічною кризою відбулися зміни в матеріальному становищі сімей регіонів країни. Саме тому, багато батьків власноруч вирішували де буде навчатись їх дитина, надаючи перевагу ВНЗ, що знаходяться ближче до домівки, не враховуючи бажання самого абітурієнта (2007р. –24,8%, 2008р. – 29%, 2009р.-28,3%).

2. В зв'язку з економічними змінами, які торкнулись також перспективних галузей виробництва зменшився відсоток опитуваних, які вибирали професію за перспективністю (2006р. – 14,2%, 2009р. – 12,2%).

3. Значна частина опитуваних, розуміє, що вища освіта є запорукою подальшого професійного росту, гарантією стабільності (2006р. –14,2%, 2008р. – 18,4%).

4. Зростає відсоток опитуваних, які вибирають професію для того, щоб бути професіоналом своєї справи, тобто вища освіта відіграє першочергове значення (2005р. –26,5%, 2007р. –29,2%, 2009р. – 38%).

Висновки. Таким чином, під мотивами професійної діяльності розуміється усвідомлення предметів актуальних потреб особи (здобуття вищої освіти, саморозвитку, самопізнання, професійного розвитку, підвищення соціального статусу і т.д.), навчальних завдань, що задовольняються за допомогою виконання, і спонукаючи його до вивчення майбутньої професійної діяльності. Якщо студент розбирається в тому, що за професію він обрав і вважає її гідною і значущою для суспільства, це безумовно, впливає на те, як складається його навчання.

Отже, однією із умов формування професійної мобільності майбутніх інженерів, на нашу думку, є саме розвиток професійної мотивації.

Перспективні напрями дослідження вбачаємо у вивченні подальшого впливу виділених складових, а саме професійної адаптації як адаптації до умов навчально-виховного процесу технічного закладу, ідентифікації з вимогами навчальної та учбово-професійної діяльності на процес формування професійної мобільності майбутніх інженерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордієнко В. І. Розвиток особистості в процесі професіоналізації: професіогенез особистості / В.І.Гордієнко // Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. / За ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. — Хмельницький: ТУП, 2001. — С. 48–67.
2. Бибрих Р.Р. Особенности мотивации и целеобразования в учебной деятельности студентов младших курсов / Р.Р. Бибрих, И.А. Васильева// Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1987. – №2. – С. 78 – 89.
3. Дунець Л.І. Формування професійних інтересів у майбутніх фахівців/Л.І.Дунець, О.В. Дунець // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 48 – 49.
4. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. / П.А.Шавир – М.: Народное образование, 1981. – 95 с.
5. Гребенюк О.С. Проблемы формирования мотивации учения труда у учащихся средних профтехучилищ /О.С.Гребенюк. – М., 1985. – 98с.
6. Реан А.А. О ценностно – мотивационной сфере студентов – универсантов /А.А. Реан, Т.В. Андреева, Н.Н. Киреева и др. // Ананьевские чтения – 99: Тезисы научно – практической конференции. – СПб.,1999. – С.83 – 85.

